

ΔΗΜΟΚΡΕΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ «ΔΗΜΟ-
ΚΡΙΤΟΣ»**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Το Παιδικό Ιχνογράφημα ως Μέσο Έκφρασης σε παιδιά με Ειδικές
Εκπαιδευτικές Ανάγκες»**

Παγώνα Αξιώτη, 696

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπων/ουσα Καθηγητής/τρια: ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ ΤΑΒΟΥΛΑΡΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ,
Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

2^ο Μέλος: ΖΩΗ ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ, Ι.Π.Τ.
- Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

3^ο Μέλος: ΕΙΡΗΝΗ ΚΟΡΡΕ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΤΜΗΜΑ ΕΛ-
ΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ Δ.Π.Θ.
Κομοτηνή/Αθήνα

2025

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ανά τις δεκαετίες το παιδικό ιχνογράφημα κατάφερε να αποτελέσει, τόσο στο εξωτερικό όσο και διεθνώς, ένα πολύπαραγωγικό δίαυλο επικοινωνίας και έκφρασης. Ωστόσο, η διερεύνηση της ιχνογραφικής έκφρασης σε παιδιά με εκπαιδευτικές δυσπροσαρμοστικότητες είναι ένα πλαίσιο που χρήζει περαιτέρω μελέτη. Η συγκεκριμένη εργασία έχει στόχο να καλύψει αυτό το κενό και να διερευνήσει τον τρόπο που επιλέγουν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Ε.Ε.Α) να εκφραστούν μέσω του ιχνογραφήματος τους. Με βάση τον συγκεκριμένο στόχο θα αναλυθούν οι ιδιαιτερότητες που εντοπίζονται στα σχέδια κάθε παιδιού με Ε.Ε.Α. αλλά και εναλλακτικοί τρόποι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ιχνογράφημα στην εκπαιδευτική πράξη. Η μέθοδος της εργασίας είναι βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνητικών άρθρων από τα τελευταία έντεκα χρόνια. Τα αποτελέσματα φανέρωσαν ότι το συγκεκριμένο εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί επιτυχώς ως μέσο αξιολόγησης της ψυχοσυναισθηματικής κατάστασης των παιδιών αλλά και των γνωστικών ικανοτήτων. Επιπλέον, αποδεικνύεται η θεραπευτική του χρησιμότητα καθώς ενισχύει την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, μειώνει το άγχος και αισθήματα κατάθλιψης, βελτιώνει οπτικοχωρικές δεξιότητες και ενδυναμώνει την γλωσσική ανάπτυξη. Παράλληλα, μέσω του συμβολικού του χαρακτήρα δημιουργεί ένα παράθυρο στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού στο οποίο αποτυπώνονται ασυνείδητες σκέψεις, αντιλήψεις και συναισθήματα. Όλη αυτή η γνώση θα διευρύνει τους γνωστικούς ορίζοντες των εκπαιδευτικών, των ειδικών παιδαγωγών, των γονέων και θα βοηθήσει τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν τις ιδιαιτερότητες του ιχνογραφήματος. Τέλος, θα μάθουν να το χρησιμοποιούν προκειμένου να εκμαιεύσουν πληροφορίες για τον συναισθηματικό κόσμο των παιδιών που ανήκουν τόσο στην ειδική αγωγή όσο και στην τυπική εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: Παιδικό Ιχνογράφημα, Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες, Στάδια Ανάπτυξης, Θεραπεία τέχνης, ιδιαιτερότητες ιχνογραφήματος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alhassan, B. & Osei, M., (2020). Integrating Drawing in Teaching English Language at Yumba Special School for Children with Intellectual Disabilities. *Journal for Learning through the Arts*. 16, doi: <https://doi.org/10.21977/D916142462>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.; DSM-5). American Psychiatric Publishing.
- Arnheim, R. (1983). *Art and visual perception*. Alianza
- Balci, M., (2024). Emotional And Cognitive Indicators In Drawings Of Children With Special Needs: A Picture Analysis Study. *European Journal of Special Education Research*. 10 (7), 58-79. doi: 10.46827/ejse.v10i7.5633
- Ballús, E., Comelles, C., Pasto, T., Benedico, P., (2023). Children’s drawings as a projective tool to explore and prevent experiences of mistreatment and/or sexual abuse. *Frontiers in Psychology*. 14, 1-12. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1002864.
- Barlow, D. H., Allen, L. B., & Choate, M. L. (2016). Toward a Unified Treatment for Emotional Disorders – Republished Article. *Behavior Therapy*, 47(6), 838–853.
<https://doi.org/10.1016/j.beth.2016.11.005>
- Baraheni, N., Heidarabady, S., Nemati, S., Ghojazadeh, M. (2018). Goodenough-Harris Drawing a Man Test (GHDAMT) as a Substitute of Ages and Stages Questionnaires (ASQ2) for Evaluation of Cognition. *Iran J Child Neurology*. 12 (4), 94-102.
PMCID: [PMC6160634](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/6160634/)
- Barfield, P. A. & Driessnack, M., (2018). Children with ADHD draw-and-tell about what makes their life really good. *National Library of Medicine*. 23(2), 1-7.
doi: [10.1111/jspn.12210](https://doi.org/10.1111/jspn.12210)

Bat Or, M., Papadaki, A., Shalev, O., Kourkoutas, E., (2018). Associations Between Perception of Parental Behavior and “Person Picking an Apple From a Tree” Drawings Among Children With and Without Special Educational Needs (SEN). *Frontiers in Psychology*. 9 (1613). doi: 10.3389/fpsyg.2018.01613

Blom, E., Berk, R., Shaya, N., Adi-Japha, E. (2021). Cognitive flexibility in children with Developmental Language Disorder: Drawing of nonexistent objects. *Journal of Communication Disorders*. 93 (106137), 2-13.
<https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2021.106137>

Bouillet, D., & Kudek Mirošević, J. (2015). Students with Disabilities and Challenges in Educational Practice/Učenici s teškoćama i izazovi obrazovne prakse. *Croatian Journal of Education - Hrvatski Časopis Za Odgoj I Obrazovanje*, 17(0).
<https://doi.org/10.15516/cje.v17i0.1472>

Brodwin, M. G. (2023). *The International Classification of Functioning, Disability, and Health (ICF)*. Caped.co. <https://www.caped.co/media/communique/the-international-classification-of-functioning-disability-and-health-icf/?utm>

Buck, J., N. (1948) The H-T-P technique, qualitative and quantitative scoring manual. *J Clin Psychol*. 4:317.

Campos-Castillo, C., Atkinson, E., Nishii, U., (2025). The Art of the Special Interest: Lexicon-Based Analysis of Longitudinal Changes in Language Patterns Among Neurodiverse Youth Designing Special Interest–Related Digital Art. *Journal Of Medical Internet Research*. 27(e59976), 1-6. doi: 10.2196/59976

Centers for Disease Control and Prevention. (2020). Data & Statistics on Autism Spectrum Disorder. Centers for Disease Control and Prevention.
<https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>

Charnpatsis, C., Sarris, D., Papadimitropoulou, P., Katsarou, D. V. (2023). Learning Difficulties and Children's Drawing. *ResearchGate*. 17, 265-276. DOI: 10.4018/979-8-3693-1982-6.ch017

Clemente, K. A. P., Silva, S. V. da, Vieira, G. I., Bortoli, M. C. de, Toma, T. S., Ramos, V. D., & Brito, C. M. M. de. (2022). Barriers to the Access of People with Disabilities to Health services: a Scoping Review. *Revista de Saúde Pública*, 56(56), 64.
<https://doi.org/10.11606/s1518-8787.2022056003893>

Convention on the Rights of Persons with Disabilities [A/RES/61/106] | United Nations Enable. (2007). Un.org.
<https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/general-assembly/convention-on-%20the-rights-of-persons-with-disabilities-ares61106.html>

Council of the European Communities. (1993). *Council Decision 93/136/EEC on the establishment of the third Community action programme to assist disabled people (HELIOS II 1993–1996)*. *Official Journal of the European Communities*, L 56, 30–36.

Cox, M. (1992). *Children's Drawings*. London: Penguin Books

D'Alessio, S., 2011, *Inclusive education in Italy: A critical analysis of the policy of integrazione scolastica*, Sense Publishers, Rotterdam

Dutta, M. & Sanyal, N. (2016). A Comparative Study of Emotional Characteristics of Children with and without ADHD by "Draw a Man Test". *SIS Journal of Projective Psychology & Mental Health; Chandigarh*. 23, 27-33.
<https://www.proquest.com/docview/1773812253?sourcetype=Scholarly%20Journals>

Fisher, P., & Goodley, D. (2007). The linear medical model of disability: mothers of disabled babies resist with counter-narratives. *Sociology of Health & Illness*, 29(1), 66–81.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.00518.x>

- Francisco, M. P. B., Hartman, M., & Wang, Y. (2020). Inclusion and special education. *Education Sciences*, 10(9), 238. <https://doi.org/10.3390/educsci10090238>
- Fujii, C., Okada, A., Akagi, T., Shigeyasu, Y., Shimauchi, A., Hosogi, M., et.al. (2016). Analysis of the synthetic house-tree-person drawing test for developmental disorder. *Pediatrics International*. 58,8–13, doi: [10.1111/ped.12790](https://doi.org/10.1111/ped.12790)
- Gil-Ruiz, P., Martinez-Verez, V., Toro, O. W., Marulanda, W. C. (2025). Children's Drawing and Graphic Development: An Empirical Study of the Developmental Stages According to Lowenfeld. *Educational Science*. 15 (681), 1-18. <https://doi.org/10.3390/educsci15060681>
- Goering, S. (2015). Rethinking disability: The social model of disability and chronic disease. *Current Reviews in Musculoskeletal Medicine*, 8(2), 134–138. <https://doi.org/10.1007/s12178-015-9273-z>
- Grutta, S., Piombo, M. A., Riolo, M., Spicuzza, V., Cianciolo, U. M., Andrei, F., et al. (2023). Drawing techniques as tools for the evaluation of scholastic integration and emotional components in primary and secondary school: A cross-sectional study. *Frontiers in Psychology*. 13, 0-11. Doi: 10.3389/fpsyg.2022.1046626
- Gu, S., Liu, Y., Liang, F., Feng, R., Li, Y., Liu, G., et.al. (2020). Screening Depressive Disorders With Tree-Drawing Test. *Frontiers in Psychology*.11 (144), 1-9. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01446
- Guo, H., Feng, B., Ma, Y., Zhang, X., Fan, H., Dong,Z., et al. (2023). Analysis of the screening and predicting characteristics of the house-tree-person drawing test for mental disorders: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychiatry*. 13(1041770), 1-15. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1041770
- Haghighi, M., Khaterizadeh, M., Chalbaniloo G., Toobaei, S., Ghanizadeh, A. (2014). Comparing the Drawings of Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder

with Normal Children. *Iran J Psychiatry* . 9(4), 222-227.

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4361825/>

Heward, W. L. (2011). Παιδιά με ειδικές ανάγκες: Μία εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση (Χ. Λυμπεροπούλου, Μετάφ.) (12η έκδ.). Τόπος.

https://link.springer.com/rwe/10.1007/978-3-319-33228-4_378

Jensen, C. A., Rogers, T. T., Rosengren, K. S. (2024). Better than Goodenough? Evaluating new computational techniques for finding diagnostic structure in children's drawings. *Memory & Cognition*. 53, 200–218. doi: <https://doi.org/10.3758/s13421-024-01557-0>

KattaKayam, A., Gajula, S. P., Sajeev, R., Kayalvizhi, G., VenKateSan, R., GovinDaSamy, E., (2016). Colour Preference to Emotions in Study. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*. 10(7), 26-30. doi: [10.7860/JCDR/2016/18506.8128](https://doi.org/10.7860/JCDR/2016/18506.8128)

Kellogg, R. (1979). Analyzing children's art. National Press Books.

Keskinova, A. & AKGÜN, N. R. (2022). Drawing Skills in Students with Mild Intellectual Disability. *HAYEF: Journal of Education*. 19(2); 114-121. doi: [10.54614/hayef.2022.21049](https://doi.org/10.54614/hayef.2022.21049)

Kim, J. & Chung, Y. J., (2024). A single case study of digital art therapy for a child with ADHD using the metaverse platform. *The Arts in Psychotherapy*. 89 (102146), 1-14. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2024.102146>

Knoff, H. M., & Prout, H. T. (1985). Kinetic Drawing System for Family and School: A Handbook. Torrance, CA: Western Psychological Services.

Kotroni, P., Bonoti, F., Mavropoulou S., (2019). Children with autism can express social emotions in their drawings. *International Journal of Developmental Disabilities*. 65(4), 248-256. doi: [10.1080/20473869.2018.1434855](https://doi.org/10.1080/20473869.2018.1434855)

- Lähdesmäki, T., Baranova, J., · Ylönen, C. S., Koistinen, A.K., Mäkinen, K., Juškiene, V. et. Al. (2021). Learning Cultural Literacy through Creative Practices in Schools. In *Springer eBooks*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-89236-4>
- Lehrer, J. (2014). The Draw a Person Test. Διαθέσιμο στο: <http://www.jonahlehrer.com/blog/2014/8/27/the-draw-a-person-test> Ανακτήθηκε στις: (11/9/2025).
- Lindsay, S. (2018). Chronic Disabilities. *Springer Nature Link*. 590–598.
- Lightfoot, C., Cole, M., Cole, S.R. (2014). Η ανάπτυξη των παιδιών. *Gutenberg*.
- Lindstrom, M. (1957). *Children's Art: A Study of Normal Development in Children's Modes of Visualization*. Berkeley: University of California Press.
<https://doi.org/10.1525/9780520316225>
- Lowenfeld, V., & Brittain, W. L. (1961). *Creative and mental growth*. Kapelusz Publishers.
- Luquet, G. H. (1927). L'art néo-calédonien. In *Les Travaux et Mémoires de l'Institut d'Ethnologie* (Vol. 11). Université de Paris.
- Machioldi, C. (1998). *Understanding children's drawing's*. London: The Guilford Press.
- Manomenidis, G., Liamopoulou, P., Vlotinou, P., Tsiakiri, A., Cassimos, D., Amanatidou, M., et, al. (2025). Evaluating Children's Drawings as a Means of Expression in Children with Chronic Diseases. *Original Paper*. 79(2), 159-163. doi: 10.5455/medarh.2025.79.159-163
- Martínez-Vérez, V., Gil-Ruíz, P., & Domínguez-Lloria, S. (2024). Interventions through Art Therapy and Music Therapy in Autism Spectrum Disorder, ADHD, Language Disorders,

and Learning Disabilities in Pediatric-Aged Children: A Systematic Review. *Children*, 11(6), 706–706. <https://doi.org/10.3390/children11060706>

Maserati, M. S., Matacena, C., Sambati, L., Oppi, F., Poda, R., De Matteis, M., et.al. (2015). The Tree-Drawing Test (Koch's Baum Test): A Useful Aid to Diagnose Cognitive Impairment. *Hindawi Publishing Corporation Behavioural Neurology Volume*. 534681, 1-6 <http://dx.doi.org/10.1155/2015/534681>

Masson, J., Rodríguez, M. R., Martínez-Vérez, V., Gil-Ruiz, P. (2025). Puppet Art Therapy Programme for Deafblind Individuals: Exploring Body Perception and Non-verbal Communication. *International Journal Of Special Education*. 40(1), 62-77. Doi: <https://doi.org/10.52291/ijse.2025.40.6>

National Center on Educational Restructuring and Inclusion . (1994). National Study of Inclusive Education. *ERIC*. <https://eric.ed.gov/?id=ED375606>

National Centre for Health Statistics. (1970). *The Goodenough-Harris drawing test as a measure of intellectual maturity* (Series 11, No. 138, Vital and Health Statistics). U.S. Department of Health, Education, and Welfare, Public Health Service. Centers for Disease Control and Prevention. https://www.cdc.gov/nchs/data/series/sr_11/sr11_138.pdf

Ohwovoriolè, T. (2023). Intellectual Disability: Definition, Symptoms, Traits, Causes, Treatment. Very well mind. . Ανακτήθηκε στις 11/8/2024 από: <https://www.verywellmind.com/intellectual-disability-definition-symptoms-traits-causes-treatment-5220629?utm>

Otoni , F., dos Santos, A. A. A., & Javier Marin Rueda, F. (2024). Draw-a-Person Test: correction Using Reduced Criteria . *Psico*, 55(1), 1-12. <https://doi.org/10.15448/1980-8623.2024.1.41815>

- Pezzica, S., Vezzani, C., Pinto, G. (2018). Metacognitive knowledge of attention in children with and without ADHD symptoms. *Research in Developmental Disabilities*. 83, 142-152. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.08.005>
- Renzo, M., Marini, C., Castelbianco, F. B., Racinaro, L., Rea, M. (2017). Correlations between the Drawing Process in Autistic Children and Developmental Indexes. *Journal of Psychology & Psychotherapy*. 7(2), 1-9. DOI: 10.4172/2161-0487.1000291
- Retief M, Letšosa R. (2018). Models of disability: A brief overview. *HTS Theologiese Studies / Theological Studies*, 74(1), 8.
https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/4738/10993#CIT0012_4738
- Rimmerman, A. (2013). *Social Inclusion of People with Disabilities*. Google Books.
<https://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=2ynKRc6nkkkC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Rimmerman>
- Rubin, J. A. (1997). Θεραπεύοντας παιδιά μέσα από την τέχνη , Κατανοώντας τα παιδιά και βοηθώντας τα να μεγαλώσουν μέσα από τη ζωγραφική. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Rugmai, T. (2021). Creating A Work Of Art From Sensory Integration Of Students With Intellectual Disabilities Of The Panyanukul Schools In Eastern Thailand. *Journal of Urban Culture Research*. 22, 196-216.
- Schirmacher, R. (1995). *Art and Creative Development for Young Children*. San Jose City College : Delmar
- Schweizer, C. & Spreen, M. (2019). Consensus-based typical elements of art therapy with children with autism spectrum disorders. *International Journal of Art Therapy*. 1-20
DOI: 10.1080/17454832.2019.1632364

- Schweizer, C., Knorth, E. J., & Spreen, M. (2014). Art therapy with children with Autism Spectrum Disorders: A review of clinical case descriptions on 'what works'. *The Arts in Psychotherapy*, 41(5), 577-593. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2014.10.009>
- Schweizer, C., Knorth, E. J., Van Yperen, T. A., & Spreen, M. (2020). Evaluation of 'Images of Self', an art therapy program for children diagnosed with Autism Spectrum Disorders (ASD). *Children and Youth Services Review*, 116, Article 105207. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105207>
- Schweizer, C., Knorth, E. J., van Yperen, T. A., & Spreen, M. (2019). Consensus-based typical elements of art therapy with children with autism spectrum disorders. *International Journal of Art Therapy*, 24, 181–191. <https://doi.org/10.1080/17454832.2019.1632364>
- Sharma, U., & Loreman, T. (2014). Teacher educator perspectives on systemic barriers to inclusive education. An international conversation. *ResearchGate*, 168–177. https://www.researchgate.net/publication/308881131_Teacher_educator_perspectives_on_systemic_barriers_to_inclusive_education_An_international_conversation
- Sheng, L., Yang, G., Pan, Q., Xia, C., Zhao, L. (2019). Synthetic House-Tree-Person Drawing Test: A New Method for Screening Anxiety in Cancer Patients. *Journal of Oncology*. 4, 1-8. Doi: <https://doi.org/10.1155/2019/5062394>
- Shi, F., Wei, S., Duan, H., Liu, X., Hu, M., Wang, W. (2021). Drawing reveals hallmarks of children with autism. *Displays* 67(102000), 2-10. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.displa.2021.102000>
- Solovieva, Y. & Quintanar, L. (2015). Drawing in Pre-school Children as a Strategy for Preparation for School. *British Journal of Education*, 9(1): 50-61. doi: [10.9734/BJESBS/2015/16913](https://doi.org/10.9734/BJESBS/2015/16913)

Stefanovic, S., DeMarco, B. A., Underwood, A., Williams, K. R., Bassell, G. J., & Mihaela Rita Mihailescu. (2015). Fragile X mental retardation protein interactions with a G quadruplex structure in the 3'-untranslated region of NR2B mRNA. *Molecular BioSystems*, 11(12), 3222–3230. <https://doi.org/10.1039/c5mb00423c>

The International Classification of Functioning, Disability, and Health (ICF). (2023). Caped.co. <https://www.caped.co/media/communique/the-international-classification-of-functioning-disability-and-health-icf/?utm>

Tomlinson, C. A. (1995). Deciding to Differentiate Instruction in Middle School: One School's Journey. *Gifted Child Quarterly*, 39(2), 77–87. <https://doi.org/10.1177/001698629503900204>

Tsibidaki, A. (2012). Children with mild intellectual disability represent their family. *Advanced Research in Scientific Areas*. 3 (7), 1027-1077. https://www.researchgate.net/publication/263424608_Tsibidaki_A_2012_Children_with_mild_intellectual_disability_represent_their_family_Proceedings_in_Advanced_Research_in_Scientific_Areas_The_1st_Virtual_International_Conference_3_-_7_December_2012

UNICEF. (2015). *Call for action - Education equity now!* SlideShare; Slideshare. <https://www.slideshare.net/slideshow/call-for-action-education-equity-now/29066173>

UNITED NATIONS – GENERAL ASSEMBLY. A/RES/61/106 – Convention on the rights of persons with disabilities. UN, New York, 2007 <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/general-assembly/convention-on-%20the-rights-of-persons-with-disabilities-ares61106.html>

Vendeville, N., Blanc, N., Brechet, C., (2015). A Drawing Task to Assess Emotion Inference in Language-Impaired Children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 58, 1563–1569. doi: 10.1044/2015_JSLHR-L-14-0343

Vrisada, N. A. & Yudiharso, A. (2021). Systematic Review of Art Therapy in Children with Autism Spectrum Disorder (ASD). *Jurnal Insight Fakultas Psikologi Universitas Muhammadiyah Jember*. 17 (2). 403-429. DOI: 10.32528/ins.v%vi%i.2095

Wikipedia contributors. (2025). *Νοητική αναπηρία*. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved October 19, 2025, από:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1

World Health Organization (WHO), (2001). *ICF: International Classification of Functioning, Disability, and Health*. Geneva, Switzerland: Author.

World Health Organization, Regional Office for Europe. (1981). *Medical and social problems of disabled persons (EUR/RC31/Tech.Disc./1)*. Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe.

World Health Organization, (2022). Global report on health equity for persons with disabilities. Geneva: World Health Organization.

<https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600>

World Health Organization. (2001). *International classification of functioning, disability and health (ICF)*. Geneva: World Health Organization.

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/42407>

World Health Organization. (2024). *Clinical descriptions and diagnostic requirements for ICD-11 mental, behavioural and neurodevelopmental disorders*. World Health Organization.

World Health Organization. ICD-11: International Classification of Diseases (11th Revision). 2019. Available online: <https://icd.who.int/> (accessed on 30 October 2022)

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελίδου, Α. (2018). Ανάλυση παιδικού σχεδίου. Διαθέσιμο στο <https://www.psychology.gr/psychologia-paidiou/3400-analysi-paidikou-sxediou.html>

Βουρονίκου, Γ. (2018). *Το Παιδικό Ιχνογράφημα ως Μέσο Επικοινωνίας: Ανάλυση και Αξιολόγηση της Εικαστικής Έκφρασης των Παιδιών*. Post Graduate Thesis. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Αιγάλεω. Αθήνα.

Ελληνικό κοινοβούλιο (2020). <https://www.hellenicparliament.gr/vouli-ton-ellinon/to-politevma/syntagma/article-16/>

Ιμβριώτη, Ρ. (1939). *Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά*. Αθήνα: Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία.

Κακίση, Παναγοπούλου, Λ. (1994). *Και όμως ζωγραφίζουν, η ζωγραφική των παιδιών και ο κόσμος τους*. Αθήνα: Δελφοί

Καλαντζής, Κ. Γ. (1984). *Η Ειδική Αγωγή χθες και σήμερα (Γενική θεώρηση – Επισημάνσεις – Νέοι προσανατολισμοί)*. Αθήνα. Νέα Παιδεία.

Καρέλλα, Μ. (1991). *Τα παιδιά σχεδιάζουν την οικογένεια*. Αθήνα

Λαμπροπούλου, Α., Καραμπατζάκη, Ζ., Φιτσιώλος, Δ., Ανδρικοπούλου, Ν., Αγγελίδη, Π., Μπαούρδα, Φ., και συν. (2014). Το ιχνογράφημα της οικογένειας στην εκπαιδευτική και ψυχολογική έρευνα και η σημασία του ως μέσο έκφρασης των παιδιών ηλικίας 8-12 ετών. *Πρακτικά 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*. Αθήνα, ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ.

Μαυράκης, Χ. (2018). Η χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος ως ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο προσέγγισης της ψυχολογίας των παιδιών & εφήβων. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης(8) (σ.σ. 698 -706). <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/edusc/article/view/2715/2653>

Μηρτσέκη, Β. (2016). Ο μυστικός τρόπος έκφρασης των παιδιών. – Το παιδικό ιχνογράφημα και πως να το αποκωδικοποιήσετε. Διαθέσιμο στο: <https://emvolos.gr/o-mystikos/>
Ανακτήθηκε στις: ((19/8/2025). <https://emvolos.gr/o-mystikos-tropos-ekfrasis-ton-pedion-to-pediko-ichnografima-ke-pos-na-to-apokodikopiisete/>

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002), Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Κέντρο λεξικολογίας ΕΠΕ:
Αθήνα

Μπέλλας, Θ. (1986). Το ιχνογράφημα ως μέσο διαγνωστικό της προσωπικότητας, Αθήνα:
Ηράκλειτος

Μυλωνάκου – Κεκέ, Η. (2005). Όταν τα παιδιά μιλούν με το σχέδιο. Αθήνα : Ατραπός –
Περιβολάκι.

Ντε Μερντιέ, Φ. (1981). Το παιδικό σχέδιο. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα

Παπαστεργίου, Σ. (2021). Ο αλτρουισμός στα ιχνογραφήματα των παιδιών. Εφαρμογή προγράμματος. *Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Θεολόγων: Θρησκευτική Εκπαίδευση: εκπαίδευση για το μέλλον.* 472-504. Τμήμα Θεολογίας.

Πλάτσκου, Σ. & Ρέτσιου, Σ. (2012). Το παιδικό ιχνογράφημα διαθέσιμο στο
http://giannisserfanto.blogspot.com/2012/11/blog-post_9791.html

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2003). Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες.
Σύγχρονες τάσεις εκπαίδευσης και ειδικής υποστήριξης. Τόμος Α'. Αθήνα: Ατραπός.

Ροζα Ιμβριώτη. (2022). *ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΑ-Ρόζα Ιμβριώτη.* ioa.sch.gr.
<https://2dim-eid-ioann.ioa.sch.gr/e-book/roza-imvrioti>

Σαββόπουλος, Χ. (2001). *Σχέδιο πρότασης για τη μορφολογική προσέγγιση της ζωγραφικής του παιδιού μέσα από επιλεγμένα κεφάλαια της Ιστορίας της Τέχνης.* Δημοσιευμένη Διδακτορική διατριβή. Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Θεσσαλονίκη. Ελλάδα.
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/12581?lang=el#page/22/mode/2up>

Σκαπή, Χ, Αποστολάκη, Ι., Σαράφης, Π., (2023). Αναπηρία, υγειονομικές ανισότητες και πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*. 41(6):826-833.

Τρούλη, Σ., Κοντοπόδης, Μ. & Graeser, S. (2016). Το παιδικό και Εφηβικό ιχνογράφημα στην Εκπαιδευτική και Ψυχολογική έρευνα: Ιστορία, Μεθοδολογικά Ζητήματα και παραδειγματική Ανάλυση. Αθήνα : Ιων

“Νόμος 2817/2000 - ΦΕΚ 78/Α/14-3-2000 (Κωδικοποιημένος).” *E-Nomothesia.gr | Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας*, 14 Mar. 2000, www.e-nomothesia.gr/index.php/n-2817-2000.html?utm . Πρόσβαση 12 Αυγούστου 2025.

“Νόμος 3699/2008 - ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008 (Κωδικοποιημένος).” *E-Nomothesia.gr | Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας*, www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3699-2008.html. Πρόσβαση 12 Αυγούστου 2025